

فون کفشدوزک‌های (Col., Coccinellidae) شهرستان زرند، استان کرمان

رضا جعفری^{۱*}، ناهید زارعی جلال‌آباد^۲، رضا وفایی‌شوشتاری^۳

۱- استادیار، گروه حشره‌شناسی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد بروجرد

۲- دانش آموخته کارشناسی ارشد حشره‌شناسی کشاورزی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اراک

۳- استادیار، گروه حشره‌شناسی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اراک

چکیده

برای بررسی فون کفشدوزک‌های شهرستان زرند و حومه، نمونه‌برداری‌های منظمی از کلیه نقاط شهرستان طی سال‌های ۱۳۸۷-۱۳۸۸ انجام شد. برای جمع‌آوری نمونه‌ها از وسایل مختلف مانند تور حشره‌گیری، سینی لعابی سفید و آسپیراتور استفاده شد. سپس، نمونه‌ها را به آزمایشگاه منتقل نموده و در شیشه‌های حاوی سیانور و الكل قرار داده و با استفاده از مشخصات مرفو‌لوزیک و تشریح ژنتیکی نر آن‌ها را شناسایی و بعضی از نمونه‌ها برای تایید به کشور آلمان برای آقای دکتر هلموت فورش ارسال گردید. در این بررسی، در مجموع ۱۲ گونه متعلق به ۳ زیرخانواده، ۳ قبیله و ۹ جنس مورد شناسایی قرار گرفت که از این تعداد، ۶ گونه برای استان جدید می‌باشند. تمام گونه‌های جمع‌آوری شده دارای رژیم حشره‌خواری بودند و از آفات مختلف کشاورزی تغذیه می‌نمودند. گونه‌های شناسایی شده عبارتند از:

- 1- *Coccinella septempunctata* L.
- 2- *Hippodamia variegata* (Goeze)
- 3- *Oenopia conglobata* (L.)
- 4- *Oenopia oncina* (Olivier)
- 5- *Adalia bipunctata* (L.)
- 6- *Adalia decempunctata* (L.)
- 7- *Propylaea quatuordecimpunctata* (L.)
- 8- *Chilocorus bipustulatus* L.
- 9- *Exochomus nigromaculatus* (Goeze)
- 10- *Exochomus pubescens* Kuster
- 11- *Scymnus pallipes* Mulsant
- 12- *Scymnus syriacus* (Marseul)
- 13- *Cryptolemus montrouzieri* Mulsant

واژه‌های کلیدی: فون، کفشدوزک‌ها، زرند (استان کرمان)

*نویسنده رابط، پست الکترونیکی: jafari_po@yahoo.com

تاریخ دریافت مقاله (۸۹/۱۰/۶) - تاریخ پذیرش مقاله (۹۰/۷/۴)

مقدمه

تاکنون ۶۰۰۰ گونه کفشدوزک شناسایی شده‌اند که کمتر از ۱۰ درصد از آن‌ها گیاه‌خوار و از آفات کشاورزی محسوب می‌شوند، ولی بیشتر گونه‌ها حشره‌خوار هستند و از شته‌ها، کنه‌ها و شپشک‌ها تغذیه می‌کنند. حتی گونه‌های قارچ‌خوار هم از کنه‌ها و حشرات تغذیه می‌نمایند (Hodek, 1973).

کفشدوزک‌ها از راسته Coleoptera و خانواده Coccinellidae محسوب می‌شوند. در این خانواده پنجه پاها^۴ بندی مخفی و ناخن دوشاخه است. بدن آن‌ها کروی و دارای چندین زیرخانواده است که از روی شکل پالپ و تعداد دندانه‌های ناحیه insisor آروروارهای بالا تقسیم می‌شوند.

کفشدوزک‌ها از مهمترین حشرات مفید در زیست بوم‌های کشاورزی هستند که در ایجاد تعادل در جمعیت آفاتی مانند شته‌ها، پسیل‌ها، شپشک‌ها، سفیدبالک‌ها، کنه‌ها و تخم و لارو حشرات نقش مهمی دارند. تاریخچه استفاده از کفشدوزک‌ها برای کنترل بیولوژیک، بسیار درخشنan است. استفاده از کفشدوزک Rodalia cardinalis Mulsant (علیه شپشک استرالیایی Cryptolaemus montrouzieri Mulsant (علیه شپشک آردآلود ساحلی Icerya purchasi Mask) از نقاط عطف کنترل بیولوژیک به شمار می‌روند (Deluchi, 1974).

کفشدوزک‌ها هم در مرحله لاروی و هم در مرحله حشره‌کامل دارای رفتار شکارگری هستند. ویژگی شکارگری در کفشدوزک‌ها گاهی با یک نوع تک‌خواری و ترجیح طعمه همراه می‌باشد. به عنوان مثال کفشدوزک استرالیایی *R. cardinalis* در شمال ایران، منحصراً از تخم و پوره‌های شپشک استرالیایی *I. purchasi* تغذیه می‌کند. بر عکس در بعضی از انواع کفشدوزک‌ها مانند *C. undecimpunctata* L. و *C. septempunctata* Scopoli (Aphis fabae Scopoli) و شته سبز هلو (Myzus persicae Sulzar) مناسب‌ترین منبع غذایی و انرژی برای آن‌هاست. طرز پراکنش گونه‌های مختلف کفشدوزک‌ها در اکوسیستم‌های کشاورزی علاوه بر ترجیح میزانی آن‌ها اغلب تابعی از ترجیح محیطی در ارتباط با ویژگی‌های گیاه‌شناختی گیاه میزان به ویژه ارتفاع آن نیز می‌باشد (Shojaii, 1996).

در تمام برنامه‌های کنترل بیولوژیک، اولین اصل، مطالعه و شناسایی فون حشره‌خوارهای هر منطقه است، تا در اقدامات بعدی با انتخاب بهترین دشمن طبیعی، مراحل تکثیر و رهاسازی آن انجام گیرد. در این تحقیق، کفشدوزک‌های منطقه زرند جمع‌آوری شدند و فراوانی آن‌ها در مزارع و باغات مختلف محاسبه گردید. تاکنون مطالعه جامع و مناسبی در این زمینه در این شهرستان صورت نگرفته است.

مواد و روش‌ها

۱- محل نمونه‌برداری

زرند با مساحت ۱۱۵۲۱ کیلومتر مربع از شمال به خراسان (منطقه طبس) از شرق به راور، از جنوب به کرمان و از غرب به رفسنجان محدود می‌شود. شهرستان زرند با طول جغرافیایی ۵۶ درجه و ۳۴ دقیقه شرقی و عرض جغرافیایی ۳۰

درجه و ۲۹ دقیقه شمالی و ارتفاع متوسط ۱۶۶۰ متر از سطح دریا مرکز این شهرستان می‌باشد. پوشش گیاهی در این منطقه به علت جنس خاک و اختلاف شدید درجه حرارت، کمبود ریزش باران، بادهای موسمی، فاقد پوشش گیاهی ممتد می‌باشد و در بیابان‌های اطراف تنها گیاه گر *Tamarix gallica* و تانح رشد می‌کند و محصول عده و صادراتی آن پسته می‌باشد.

۲- جمع‌آوری نمونه‌ها

برای نمونه‌برداری و جمع‌آوری کفشدوزک‌ها به نقاط مختلف شهرستان مسافت شد و نمونه‌برداری‌های تقریباً منظمی انجام گرفت. برای این منظور، از وسایل مختلفی از جمله سینی سفیدرنگ، آسپیراتور، تور حشره‌گیری، قلم مو، الکل ۷۵ درصد، قیچی باگبانی، شیشه سیانور، بطری‌های شیشه‌ای در اندازه‌های متفاوت و کاردک استفاده شد. برای نمونه‌برداری از درختان و درختچه‌ها، سینی را در زیر شاخه آنها قرار داده و با تکان دادن آن و زدن ضربه، کفشدوزک‌ها به داخل سینی می‌افتدند و توسط آسپیراتور یا قلم مو جمع‌آوری می‌شدند. برای نمونه‌برداری از گیاهان زراعی نظیر غلات، چغندرقند، یونجه و شبدر از تور حشره‌گیری استفاده شد. محتویات تور را داخل سینی یا پارچه سفید خالی کرده و کفشدوزک‌ها توسط آسپیراتور جمع‌آوری گردید. در ضمن تعداد نمونه‌های جمع‌آوری شده از هر میزان یادداشت می‌شد. در مواردی، مراحل نارس کفشدوزک‌ها را به آزمایشگاه انتقال داده تا مراحل بالغ آنها به دست آید. حشرات جمع‌آوری شده، توسط سیانور کشته شده و تعدادی را نیز داخل الکل ۷۵ درصد قرار داده تا در شناسایی از آنها استفاده شود.

۳- تفکیک نمونه‌های جمع‌آوری شده

نمونه‌های جمع‌آوری شده پس از انتقال به آزمایشگاه از یکدیگر تفکیک شده و پس از ثبت مشخصات لازم روی کارت‌های مقوایی سه گوش چسبانده شدند. تعدادی نیز داخل ظروف پتی و لای دستمال کاغذی نگهداری تا در صورت نیاز مورد استفاده قرار گیرند. برای تهیه اسلامید میکروسکپی، پس از جدا کردن شکم و قرار دادن آن در پ TAS ده درصد، نمونه‌ها را به مدت ۲۰ دقیقه در اسیداستیک خالص قرار داده و پس از شستشو با آب مقطر روی لام و در درون یک قطره کلرال فل فنال داده و با محلول هویر اسلامید میکروسکپی تهیه گردید. اسلامیدهای تهیه شده به مدت ۱۰ روز در دمای ۴۵ تا ۴۸ درجه سلسیوس داخل آون نگهداری شدند تا خشک شوند. برای تهیه اسلامید میکروسکپی از قطعات دهانی، سر را از بدن جدا کرده و پس از طی مراحل مذکور در آخرین مرحله و در داخل کلرال فل با استفاده از سوزن‌های بسیار ظریف قطعات مورد نیاز را جدا و قسمت‌های اضافی را خارج و سپس اسلامید دائمی تهیه شد.

۴- بررسی ناکسونومی و تشخیص

برای شناسایی کفشدوزک‌های جمع‌آوری شده ابتدا از تمام اندام‌های مورد نیاز مانند قطعات دهانی، شاخص، پاهای پیش‌سینه، نیم حلقه شکمی و بهویژه زینتیالیای نر و ماده به شرح فوق اسلامید میکروسکپی تهیه شد. سپس با استفاده از لوله ترسیم میکروسکوپ، فتو میکروسکوپ و فتولوپ شکل آنها ترسیم شد و خصوصیات آنها ثبت گردید. سپس موارد ثبت شده با منابع علمی داخلی و خارجی مورد مقایسه قرار گرفتند و تا حد امکان، نمونه‌های مذکور تا سطح گونه با کلیدهای شناسایی معتبر تعیین گردیدند. در مواردی که تشخیص دقیق امکان‌پذیر نبود و یا منابع موجود برای شناسایی آن کافی نبود، نمونه را در الکل ۸۰ درصد قرار داده و پس از ثبت مشخصات لازم و ضمیمه نمودن یک نسخه از شکل

اندام‌های مورد نیاز برای دکتر هلموت فورش به کشور آلمان ارسال گردید تا توسط این متخصص مورد بررسی، شناسایی و تایید قرار گیرد.

نتایج و بحث

در این مطالعه در مجموع ۱۳ گونه کفشدوزک بدشرح زیر مورد شناسایی قطعی قرار گرفتند که به ۳ زیرخانواده، ۳ قبیله و ۹ جنس تعلق داشتند که از میان آن‌ها ۶ گونه برای استان کرمان جدید بودند. تمام گونه‌های جمع‌آوری شده رژیم غذایی حشره‌خواری داشتند و از آفات مختلف کشاورزی تغذیه می‌نمودند.

۱- زیرخانواده Chilocorinae (Mulsant 1846)

۱-۱ - قبیله Chilocorini (Mulsant 1846)

گونه *Chilocorus bipustulatus* Linnaeus 1758

این گونه از مناطق چاهکین (۸۸/۴/۱۲)، با بهیز (۸۸/۴/۱۶)، فتح آباد (۸۸/۵/۴)، یزدانشهر (۸۸/۵/۴)، و ده فیاض (۸۸/۵/۱۵) از روی درختان گردو، بادام و پسته جمع‌آوری شد.

گونه *Exochomus nigromaculatus* Goeze 1777

این گونه از منطقه رشك (۸۸/۶/۳) و از روی گیاه چغندر قند جمع‌آوری شد.

گونه *Exochomus pubescens* Kuster 1849

این گونه از مناطق جلال‌آباد (۸۸/۵/۳۱) و اسماعیل‌آباد (۸۸/۶/۶) از روی درختان انار و پسته جمع‌آوری گردید.

۲- زیرخانواده Coccinellinae Ganglbauer 1899

۱-۲ قبیله Coccinellini Casey 1899

گونه *Coccinella septempunctata* Linnaeus 1758

این گونه از مناطق مختلف شهرستان شامل تدرج (۸۸/۵/۲۳)، ۸۸/۴/۲، ۸۸/۴/۷، ۸۸/۴/۲۳، ۸۸/۴/۲)، حتکن (۸۸/۴/۹)، جلال‌آباد (۸۸/۴/۹)، چاهکین (۸۸/۴/۱۲)، به‌آباد (۸۸/۴/۲۰)، روح‌آباد (۸۸/۴/۲۴)، دشت‌خاک (۸۸/۴/۲۹)، باب‌تنگل (۸۸/۷/۵)، یزدانشهر (۸۸/۵/۴)، کوهبنان (۸۸/۵/۹)، سرتخت (۸۸/۵/۲۳)، جرجافک (۸۸/۶/۲۳)، علی‌آباد (۸۸/۵/۳۱)، سربنان (۸۸/۶/۳)، شعبجه (۸۸/۶/۵)، اسماعیل‌آباد (۸۸/۶/۶)، حمیدیه (۸۸/۶/۸) و عیسی‌آباد (۸۸/۶/۱۷) از روی گندم، یونجه، پسته، ختمی، بادام، زردالو، جعفری، ذرت، ترخون، هلو، گردو، نارون، چغندرقند، انار و گل شیپوری جمع‌آوری گردید.

گونه Hippodamia variegate Goeze 1777

این گونه از اکثر مناطق شامل تدرج (۸۸/۴/۲)، حتکن (۸۸/۵/۲۳)، جلالآباد (۸۸/۴/۹)، چاهکین (۸۸/۴/۱۲)، بھا آباد (۸۸/۴/۲۰)، روح آباد (۸۸/۴/۲۴)، دشتخاک (۸۸/۴/۲۹)، باب تنگل (۸۸/۵/۲)، یزدان شهر (۸۸/۵/۴)، کوهبنان (۸۸/۵/۹) ده فیاض (۸۸/۵/۱۵)، سرتخت (۸۸/۵/۲۳)، جرجافک (۸۸/۵/۳۰)، علی آباد (۸۸/۵/۳۱)، سربستان (۸۸/۶/۳)، شعبجه (۸۸/۶/۵)، اسماعیل آباد (۸۸/۶/۶)، حمیدیه (۸۸/۶/۸) و عیسی آباد (۸۸/۶/۱۷) از روی گندم، یونجه، پسته، ختمی، بادام، زردآلو، جعفری، ذرت، ترخون، هلو، گردو، نارون، چغندر قند، انار و گل شیپوری با جمعیت بالا گزارش گردید.

گونه Oenopia conglobata Linnaeus 1758

این گونه از مناطق تدرج (۸۸/۴/۲۳)، حتکن (۸۸/۴/۷)، جلالآباد (۸۸/۴/۹)، چاهکین (۸۸/۴/۱۲) دشتخاک (۸۸/۶/۱۱)، سرتخت (۸۸/۵/۲۶)، جرجافک (۸۸/۵/۳۰)، سربستان (۸۸/۶/۳)، اسماعیل آباد (۸۸/۶/۶) و عیسی آباد (۸۸/۶/۱۷) از روی گندم، یونجه، پسته، ختمی، ذرت، هلو، گردو، سلمک و چغندر قند جمع آوری گردید.

گونه Oenopia oncina Olivier 1808

این گونه از مناطق باهیویز (۸۸/۴/۱۶) و سرتخت (۸۸/۶/۳۰) از روی بادام و زردآلو جمع آوری گردید.

گونه Adalia bipunctata Linnaeus 1758

این گونه از مناطق تدرج (۸۸/۴/۲)، حتکن (۸۸/۵/۲۳)، جلالآباد (۸۸/۴/۹)، چاهکین (۸۸/۴/۱۲)، دشتخاک (۸۸/۴/۲۶)، سرتخت (۸۸/۵/۲۶)، سربستان (۸۸/۶/۳)، رشک (۸۸/۶/۳)، حمیدیه (۸۸/۶/۸) و عیسی آباد (۸۸/۶/۱۷) از روی گندم، یونجه، پسته، بادام، گردو، ذرت، زردآلو، نارون و انار جمع آوری گردید.

گونه Adalia decimpunctata Linnaeus 1758

این گونه از مناطق تدرج (۸۸/۴/۲)، حتکن (۸۸/۵/۲۳)، جلالآباد (۸۸/۴/۷)، چاهکین (۸۸/۴/۱۲)، دشتخاک (۸۸/۴/۲۹)، سرتخت (۸۸/۵/۲۶)، سربستان (۸۸/۶/۳)، رشک (۸۸/۶/۳)، شعبجه (۸۸/۶/۵)، حمیدیه (۸۸/۶/۸)، باب تنگل (۸۸/۵/۲) و عیسی آباد (۸۸/۶/۱۷) از روی گندم، یونجه، پسته، بادام، گردو، ذرت، زردآلو، ختمی، خارخسک، نارون و انار جمع آوری گردید.

گونه Propylaea quatuordecimpunctata Linnaeus 1758

این گونه از مناطق حتکن (۸۸/۴/۷) و چاهکین (۸۸/۴/۱۲) از روی گندم و بادام جمع آوری گردید.

۳- زیر خانواده Scymninae Mulsant 1850

Scymnini Costa 1849 -۱- قبیله

گونه Scymnus(Scymnus) pallipes Mulsant 1850

این گونه از منطقه جلال آباد (۸۸/۷/۵) از روی گل شیپوری جمع آوری گردید.

گونه Scymnus (Pullus) syriacus Marseul 1868

این گونه از مناطق جلال‌آباد (۸۸/۵/۳۱)، جرجافک (۸۸/۵/۳۰) و سرتخت (۸۸/۵/۲۶) از روی زردآلو، گردو و گل-شیپوری جمع‌آوری گردید.

گونه Cryptolaemus montrouzieri Mulsant 1850

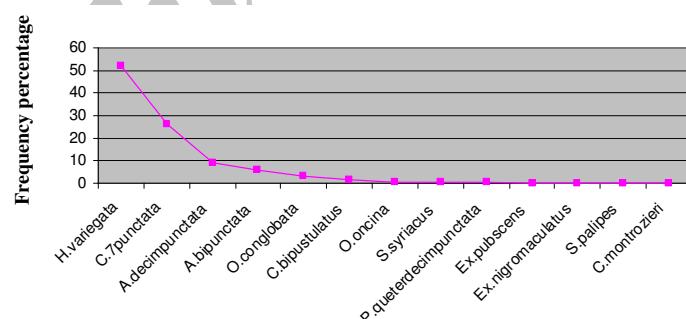
این گونه از جلال‌آباد (۸۸/۷/۵) از روی گل شیپوری جمع‌آوری گردید.

مقایسه نتایج این تحقیق با نتایج سایر پژوهش‌گران نشان می‌دهد که دو گونه *C. septempunctata* و *H. variegata* از تمام مناطق کشور گزارش شده‌اند (Vojdani, 1974).

همچنین، زیستگاه‌های کیاهی و حشراتی که این کفشدوزک‌ها از روی آنها جمع‌آوری شدند با یافته‌های سایر محققان شباهت دارد. از میان گونه‌های جمع‌آوری شده، گونه *H. variegata* با ۵۲ درصد، بیشترین فراوانی را داشت (شکل ۱) که این نتایج با نتایج سایر محققان در کشور مطابقت داشت. بدون تردید، این گونه در تمام فصول سال و با جمعیت بالا در تمام مناطق استان در حال فعالیت می‌باشد و امید می‌رود که بتوان این گونه را در صورت فراهم شدن شرایط، به عنوان نامزد مناسبی جهت کنترل آفات کشاورزی منطقه پیشنهاد و مورد استفاده قرار داد.

همچنین، نتایج این پژوهش نشان داد که گونه *C. septempunctata* در اکثر مناطق نمونه‌برداری یافت شد و با فراوانی ۲۳/۴ درصد پس از گونه *H. variegata* بیشترین پراکندگی را داشت (شکل ۱). نتایج سایر محققان در اکثر مناطق کشور (Mosadegh & Kochili, 1993; Jafari et al., 2008)

در زیرخانواده Chilocorinae گونه *C. bipustulatus* از فراوانی بیشتری نسبت به گونه‌های *E. nigromaculatus* و *E. pubescens* برخوردار بود (شکل ۱). در این بررسی از زیرخانواده Scymninae، ۳ گونه جمع‌آوری شد که گونه *S. syriacus* از فراوانی بیشتری برخوردار بود (نمودار ۱).

شکل ۱- درصد فراوانی گونه‌های کفشدوزک‌های جمع‌آوری شده از منطقه زرند کرمان

Fig. 1- Frequency percentage of ladybirds in Zarand region

سپاسگزاری

نگارندگان از آقای دکتر Helmut Fursh متخصص شناسایی و رده‌بندی کفشدوزک‌ها از کشور آلمان به خاطر تایید گونه‌ها و ارسال مقالات مورد نیاز قدردانی می‌نمایند.

References

- Deluchi, V. 1974.** New trend in biological methods. Proceeding of the F.A.O. conference on ecology in relation to plant pest control. Rome, Italy. Pp:192- 205.
- Hodek, I. 1973.** Biology of coccinellidae. Czechoslovak. Academy of Science Prague, 260pp.
- Jafari, R., Kamali, K., Shohai, M. and Ostovan, H. 2008.** Faunestic survey of Ladybirds in Lorestan Province. Proceeding of the 18th Iranian Plant Protection Congress, Hamedan, p.101
- Meisner, M. H., Harmon, J. P. and Ives, A. R. 2011.** Response of coccinellid larvae to conspecific and heterospecific larval tracks: a mechanism that reduces cannibalism and intraguild predation. Environmental Entomology, 40(1): 103-110.
- Mosadegh, M. S. and Kochili, F. 1993.** Faunestic survey of Ladybirds in Khozestan Province, Journal of Agricultural Science, 16(1): 22-30.
- Shojai, M. 1996.** Entomology (Ontogeny, Biology, Biocenology) Entomophage. Publish Tehran University. 464 pp.
- Vojdani, S. 1974.** Benefice and injuries Ladybirds in Iran, not published. 101pp.

The faunistic survey on Coccinellids in Zarand Zone

R. Jafari¹*, N. Zarei Jallalabad², R. Vafaei Shoushtari¹

1- Assistant Professor, Entomology Department, Agricultural faculty, Islamic Azad University, Brojerd, Iran

2- Department of Entomology, College of Agriculture, Islamic Azad University, Arak Branch, Iran

3- Assistant Professor, Entomology Department, Agricultural faculty, Islamic Azad University, Arak, Iran

Abstract

Species diversity of Coccinellids (Col., Coccinellidae) was studied in Zarand region during 2009-2010. Samples were by collected net-trap and aspirator. Altogether 13 species from 9 genera, 3 tribe and 3 subfamilies were collected and Identified. External characters plus characteristics of the male and females genitalia were used in order for identification. Some species were also sent to Dr. Helmut Fursch in Germany for identification or confirmation. Among coccinellid species collected, six species were new records for Kerman province. Many species were predacious, preying on various species of aphids, mites and coccids.

The scientific names of the species according to their subfamilies and tribes are as follows.

A- Subfamily: Coccinellinae

a- Tribe:Coccinellini

1-*Coccinella septempunctata* L. 1758

2-*Hippodamia variegata* (Goeze) 1777

3-*Oenopia conglobata* (L.) 1758

4-*Oenopia oncinia* (Olivier) 1808

5-*Adalia bipunctata* (L.) 1758

6-*Adalia decempunctata* (L.) 1758

7-*Propylaea quatuordecimpunctata* (L.) 1758

B- Subfamily: Chilocorinae

b- Tribe: Chilocorini

8-*Chilocorus bipustulatus* L. 1758

9-*Exochomus nigromaculatus* (Goeze) 1777

10-*Exochomus pubescens* Kuster 1848

C- Subfamily: Scymninae

a- Tribe: Scymnini

11-*Scymnus pallipes* Mulsant 1850

12-*Scymnus syriacus* (Marseul) 1868

13-*Cryptolemus montrozieri* Mulsant 1850

Key words: Coccinellidae, Faun, Kerman, Zrand

*Corresponding Author, E-mail: jafari_po@yahoo.com

Received: 27 Dec. 2010 – Accepted: 26 Sep. 2011